

GYŰJTŐ: RÉPÁY LÁJOS

GYŰJTÉS IDEJE: 1968.

TART.: KADARKUT ÚJRALEPÜLÉSE ÉS
VEPI ÉPÍTKEZÉSE

16 lap, 6 foto

FŐLORÁNYI MUTATÓ: KADARKUT

SAKONUTATÓ: X.

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖZÉS

ÁTVETVE AZ EGTESEGES LTK. 1202-es TETELE ALÓL

KADARKÚT ÚJRALEPÜLÉSEI ÉS NÉPI ÉPÍTKEZÉSE. Répay Lajos. Kaposvár, F. M. D. K.

Tel.: 12-374 Postahók: 70

Tel.: 12-374 F. M. D. K.

HUNGARY

HUNGARY

Kadarkút község Somogy megye kaposvári járásának a belső-somogyi részén, a Kaposvár-Kaposmérő-Barcs-i vasutvonal mentén fekszik. Lakóházainak száma 684.

Kadarkút község települései.

Somogy Megyei Múzeum
NA-482
Népr.

A község nevét első esetben a pannonhalmi apátság és a lendvai Miklós bán fiai közti dézsma illetékességi peres ügyben találjuk 1137 évből említve.

Garai Miklós az 1383 máj.24.-iki nádori végzése szerint a pannonhalmi apátság által felmutatott 1137 és 1262.években kelt jogosságát bizonyító oklevelei alapján elrendelte, hogy a győri káptalan -semminemű tiltakozásra sem adva- vezesse be az apátságot a kadarkuti vám részjövédelmébe./1./

A község első településének nagyobb része temploma környékén, kisebb része attól nyugatra, kb.600-800 méterre feküdt. Innen ered a község 1379 évi okmányban szereplő "Kethkadarkutha" elnevezése, melynek létét Zsigmond király parancsára a vasvári káptalan által 1389 márc.7.-én kiállított birtokfelosztási egyezmény részleteiben is bizonyítja.-Az okmány István és János bánok, illetve István bán fiai között Lyndva és Nemthy várak és tartozékainak, közöttük Kadarkút 35 jobbágycsaládjának megosztásáról intézkedik, akik Kadarkuton, illetve Kiskadarkuton laktak./2./Az említett okmány mai érdekessége, hogy a felsorolt családok még "genetikus"/származás/nevekkel vannak említve.

A község első településének nagyságára a vatikáni levéltárban őrzött 1333-1337 évi pápai tizedjegyzék adataiból következtethetünk, mely szerint Kadarkút Bede nevű plébánosa 3 garast fizetett adóban, tehát nagyobb plébániás hely volt./3./

A plébániás templom egykori meglétének tárgyi bizonyítékára, a település templomának fundamentumára a jelenlegi templom alapfalainak kiásásakor 1834-ben találtak rá.Ø /4./

Ezen első település kor és helymeghatározásához felhasználok 2 darab korabeli egyedi pénzleletet is. Egyik: II. Béla /1131-41/kis ezüst dénárja, ezt Musza István kovácmester a Mikei uti telkén 1940-es évek elején ásta ki./Meghatározva: CNH.88./ -A másodikat pedig Mózner László---

Mózner László lelkész a kath.plébánia kertjében találta, ami III.Béla-IV.István /1172-1196./bizánci mintára vert lapos bronz pénze volt. /Meghatározása:CNH.98./-Mind a két pénz gyűjteményemben van. I 5. I

Kadarkut első települése az 1500-as években, a török hódoltság alatt templomával együtt teljesen elpusztult. Megmaradt kevés lakói innen keletre a közeli erdőben egy kis patak mentén húzódtak meg, hol rendszeresen csak földrajzi adottságokhoz igazodva építették fel kis faházait. Ezta második települést Bél Mátyás szemléltetően leírta és helyét is jól ismerjük a II.József 1784-es katonai térképről. I 6. I

A település ideje a hosszú háborúk miatt elhúzódott, de tömör halmaztelepülésü formája jellegzetesen fejlődött ki.-A háborúk utáni csendesebb időkben a népesedő kis községet zárt gyűrűként fogta körül az uraságok mindjobban elkülönülő birtokai, miáltal a község csak a rendezetlen fundusainak felaprózódásával és csak újabb rátelepülésekkel gyarapodhatott. Egy-egy jobbágyi telekre a család szaporulatával kettő, majd több szalmatetőss faház épült, az összezsuffolódás következtében megnőtt a tűzveszély és a telekről kiszorult kertek és istállók a távoli erdőszéleken helyezkedtek el. I 7. I

Községünk harmadik áttelepülését a rendezetlen szűk utcák, mások udvarán való átjárásokból eredő civakodások, az összezsuffolt szalmatetőss faházak tűzveszélyessége és a távoli istállók nehézkes ellenőrzése nagyon sürgette.-Az 1836-os tagosítási törvényre támaszkodva 1856-ban az Urbéri Törvényszékhez beadott tagosítási kérvényükre a falurendezés nagy huza-vonával 1860-ig megtörtént.-A község belső telkei a volt településtől észak-nyugatra, az uraságok földjéből kimért területen mérnöki tervvel, szallagtelkes formában több mint négyszeresére terjeszkedett ki. I 8. I

Községünk ezen harmadik településének beosztása jelen ideig is megtartotta eredeti formáját. Mindössze a községrendezésnél megmaradt Somssich kastélyt körülvevő 40 holdnyi parkot és gazdasági udvart, mit

a Kossuth utca /Szentimre ut/ nyugati oldala és az Árpád utca északi oldala zárt be, valamint az azzal szemben fekvő 9 holdnyi hozzátartozó területet a két világháború között parcellázták és építettek be.-
1860-tól mindössze két új utca nyílt: Béke és Szabadság utcák.-
Ellenben végleg eltűnt a községrendezéskor meghatározott II.községi piactér, amit előbb faiskolának használták fel, majd 1893-ban a ref. egyház tulajdonába kebelezett be. I 10.I

Felhasznált adatok:

- 1./Dr.Sörös Pongrác:Pannonhalmi Sz.Benedekrend Tört.II.köt.I00-570.o.
- 2./Mélyus E.Zsigmondkori Oklevéltár.I.köt.114.-117. o.
- 3./Vatikáni levéltári fotókópia:Pápai tizedjegyzék 1333-37 évekből.
- 4./Kadarkuti rom.kath.templom építési iratai:1818-1890.Veszprémi lvt.
- 5./II.Béla CNH.88.denár és III.Béla-IV.István CNH.98.bronzpénz.
- 6./1784-es II.József katonai térképe.
- 7./Dr.Hofer Tamás:Déldunántuli Településformáinak Története.
- 8./ " " " " "
- 9./Kadarkuti urbéri iratok:Megegyezés, rendezés és tagosítás.1851.
- 10./Kadarkuti képv.Test.rendk.kgy.1893 v.27.-Törv.Bizotts.208/7694.sz.

Kadarkut régi építkezései.

A legöregebb kadarkuti emberek is csak mesefoszlányként emlegetik a legrégebbi típusu "boronafalu talpasházakat". Ezeknek fala csak kérégtől meghántolt, egymásra fektetett és sarkaiban durván összeácsolt gerendák voltak, melyeknek végei a "gerezdek" egymást keresztezve kiálltak és ez a fak csak belül volt betapasztva és meszelve.

A község lakói az 1860-as áttelepüléskor gerendatalpas "Zsilipesfaluházakat vittek át új "fundusaikra", amit az öregek elbeszéléseiből és a községrendezési iratokból is tudunk.

Ezeknél a házaknál a vastag tölgyfa "talpakba" és a tetőt tartó "koszorufákba" függőleges sarok és elválasztó oszlopokat ékeltek be, amelyek vályuszerűen kivésett oldalába zsilipekhez hasonlóan csusztatták be a durván ácsolt, vastag deszkapallókat, a "zsilipeket".-A boronafalnál már sokkal kevesebb faanyagot igényelt a zsilipesfal; ,hézagmentesebb, s ezáltal melegebb is volt, annál is inkább, mert már mindkét oldalán sárral vastagon volt betapasztva.

A tapasztáshoz használt agyagot apró gallyal, vagy szalmatörökkel jól átgyúrták és az előre "Megbarkócázott", sűrűn bevagdalt zsilipeket mind a két oldalán vastagon betapasztották.-A szálal agyag a behasogatott deszkán jól megtapadt és kiszáradás után sem mált le, sőt meg sem repedezett.

A zsilipes falu házaknak rendszerint már tornácuk is volt, amit a ház bejáratí oldalán a talpak és a tető gerendázatának meghosszabbításával képeztek ki. Ezeket a gerendákat a talpfába és a koszorufába ékelte, rendszerint díszesen faragott oszlopok tartották.-A vastag talpfák magasan kiálltak az udvar és a tornác szintjéből, ezért ülőkének használták a "Székestó dülőből" behozott és kiszáritott zsombékkal a vasárnap délutáni tere-feréken.

A zsilipesfaluházak "szalufás" tetőszerkezetű; sátor, vagy nyeregterősek voltak. Fedésük zsupszalmával történt és rögzítésre csak "facsapokat" használtak.-Községünkben ma már egyetlen zsilipesfaluház sincs, pajta és egyéb melléképület még több található, de tapasztatlanok és a rögzítéshez faszegetet használtak.

A 90 éves Bódis János bácsi /lakik Körmendi u.23 szám alatt/ elbeszélése szerint apja sokszor reperálgatta második szomszédjának még a zsilipes falu házát, amelyet a régi faluból hoztak a zsellér utcába. "Oszlopokat vert a meggörbült és sarkaiból kiugrott vastag pallók elé, hogy az egész fal ki ne dőljön."

A ZSUPFEDÉS - ZSUPVERÉS.

Kadarkut szegény népe még a századfordulóban is zsupszalmával fedte kis házait, melyeknek egyrészt az 1920-as években elszaporodott gyujtogatások elpusztították, s ez időtől kezdve tűzbiztonsági szempontból cserépfedést vezettek be.

A zsup hosszú gabonaszalmából közel fél ölnyi mennyiségű "tűjével" /tövével/összerakott, vagy elvágott "szalmababa" volt, melyet önmagából felmarkolt "guzajjal", nyolc-tíz szállnyi megsodrott szalmával kötöttek a rudakhoz.

A felkötést a legalsó rudon kezdték, hől a babát tövével lefelé a második rudhoz "kettőzve" és "fordítva" kötözték meg kétoldalt. Így a zsupköteg vastagabb vége hosszasan ereszként állt ki az alsó rudon és a kifordítással a kötés jobban megfeszült, s a baba két vége szélesen elterült a felette lévő rudon.-A többi sorokat tövével felfelé és a tövétől csak egy "suknyira"/arasznyira/ kötözték meg a saját guzsával egyszerű aláhuzással kétoldalt, már az előbbit is lekötve, szélesen elterítve az alsó soron.-A kötés sorrendjét betartva az előző baba egyik ágát a rákövetkező ágával kötözték le: ez volt a "csikózás". A legfelső rudon és a sarkokon szegést, vagy "taréjzást" kötöttek, ami a mindkét oldalt megkötött babákra került, ezeknek végeit az alatta lévő babán keresztül szorosán a legfelső rudhoz kötötték.-Végül a kész tetőt "gerebennel" lazán meghuzták, hogy "jobb csurgása legyen" és a taréjt vesszővel erősítésnek "betüzték", beszötké.

A kettőzést "gicázásnak, a taréjzást "bakozásnak", az ereszt "kancának" is hívták.-Szerszámként csak bárdot, vagy nyeletlen rövid kaszát használtak a zsup tövének levágásához és sulykot az ereszt egyenletes leverésére.

A NÁDFEDÉS.

Hüvös jégvermek, pincék és juhodályok fedésére ma is nádat használnak, mert olcsóbb és élettartamuk hosszabb.

Nádfedésnél ritkább a lécezés /50-55 cm./, amelyre a kévében feladogatott nádat az előre felvert deszka egyengetőhöz eregetve 25-30 cm. vastagon elteritik és dróttal, csapóvesszővel erősítik a lécezéshez. Az összes sorokban tövével lefelé kötik a lécekhez és a sorok alsó végeit lapoccal egyenlő magasra verik fel.-A tető legfelsőbb soránál a két oldalt már megkötött nád végeit a gerincre fektetett 8-10 cm. vastagságu dorongon áthajtják és zsupszalma kötéllel, vagy dróttal a legfelsőbb léchez erősítik. Itt is használnak erősítő csapóvesszőket és a nyereggető két végére szélvédő deszkákat szegeznek fel.

A múlt hónapban a márfi-visnyei Termelő Szövetkezet juhodályának 364 négyzetméter nagyságu tetejét Enner István Kadarkut, Kossuth u. 74. sz. lakos nádazta be.

A "sövényfalu" házak.

A XVIII. század közepétől az engedély nélküli irtványföldek feltörese és vele a csak munkával szerzett épületfa beszerzésének lehetősége is teljesen megszűnt. Az épületfát az urasági erdőkből már vásárolni kellett, s ezért a sok fát igénylő tömör fából épült falak helyett a szegény paraszt kerítéshez hasonló sövény fonással építette fel kis házát.-Ezek voltak a "sövényfalu" házak.

Alapnak még mindig vastag tölgyfa gerendákat: talpakat fektettek le, melybe már nemcsak "szöglábat", sarokoszlopot, de azok között sűrűn, kb. 2 arasznyi távolságban karvastagságu karókat ékeltek be a talp és a koszorufákba, melyeket vízszintesen mogyoró, vagy fűzvesszővel sűrűn befontak és a fal mindkét oldalát vastagon betapasztották.-A fal vastagsága 20-25 cm. vastag volt.

A szöglábakat "gyámitóféval" támasztották ki mindkét oldalán és a ház hosszanti két végén, a fal közepén földbeágyazott tölgyfa gerendák tartották az egész házat átfogó "mestergerendát".

A sövényfalú házak már három helységből álltak: szobából, konyhából és kamrából, de mindháromnak a szabad tornácról volt bejárata, hogy a konyha melege, s főleg füstje a többi helységekbe be ne jusson, mert a konyha szabadtüzhelyes "füstökonyha" volt.

A 83 éves Farkas Ferencné /lakik Nagy u. 42. számú házban/ mesélte, hogy jól emlékszik még füstökonyhájukra, hol állandóan füst volt, mi a szemet nagyon csipte, pedig a konyhaajtó felső része mindig nyitva volt. Szélcsendben is nagyon füstölt a szabad tüzhely, de ha az északi szél fújt nem akart a füst kimenni a konyhából, sokszor még a tüzet is el kellett oltani. A belső erdőből hozott fenyő, vagy más puhafának füstje még meg is köhögтетett, sokkal jobb volt a dennai erdei tölgy, vagy bükkfa, ami melegebbet is adott és nem füstölt annyira.

A krumpli és a borsó/bab/ egy, vagy másfél óra alatt megfőta tűz köré rakott cserepekben, ha sietették a főzést nagyobb tüzet raktak alá, de akkor vigyázni kellett, hogy ki ne fusson az étel. Kemencében már nem főztek mint azelőtt, de a kenyérsütés után lángost, vagy "Bubutésztát" sütötek, mit frissen tejfellel, túróval készítettek el, vagy kiszáritva levestésztának használták el. -Az állatok részére a kemence oldalánál láncon lógó üstben, vagy beépített katlanban főzték a krumplit és a tököt.

Özv. Filótás Sándorné elbeszélése szerint a szabad tüzhely füstjét a padláson füstölésre használták fel: a szalufákat összekötő "kakasfákra" aggatták fel a szalonát, hust, honnan csak hetek múlva került le a kamrába. A tehéntúrót falba vert deszkán a konyhában füstölték, de csak három napig. -A füst miatt a padláson nem tároltak szemes élelmet, azokat a kamrában "hombárban" esetleg több kisebb ládában tartották.

A kemence parázsát "szénvonyóval" a "héküre" vonták ki, s ha nem kellett a tűz beoltották, száját bádoglemezzel elzárták és kükoricacsumából kötött nyeles "pemettel"-pamattal tisztították le a tüzhelyet.

A konyhát a szabad tűz megvilágította, de rendszeresen a vakablakban tartott zsir, vagy olajmécses a "pipics" csel világítottak. Nagyon sokféle pipicset használtak: volt bádóg, üveg, cserép-pipics, de ezeknek különböző variációi is, de mindben olajba érő "parkit" rogy darab égett. kanóként.

Hiteles adataink szerint a község legrégebbi zsidótemplomja, az 1721-ben épült ref. templom, az 1800-as években használt katolikus kápolna, valamint mind a két felekezeti iskola mind sövényfalu és zsuptetős volt. -Tehát nemcsak a jobbágyi sorban küzködő szegény nép, de a közösek is ezt az építkezési formát használták.

A sövényfalu házak építése még a múlt század végén szűnt meg, mert a legutolsót, a Béri Ferenc házát, mely 1860-as években épült-1954-ben bontották le. Ez konytytetős, szalufás, zsuppal fedett és valamikor szabad tűzhelyes volt, mit az első világháború után építettek át rakott tűzhelyű konyhává. -Ma már egyetlen sövényfalu házunk sincs!

A "fecskerakásu" falu ház.

A "fecskerakásu" falu ház építését Illés János 80 éves Nagy utca 1. számú lakos és pusztuló Vajda János 78 éves Hódosi utca 27 számú talpasház tulajdonosa beszélte el. A Vajda János bácsi házának kamarai fala még most is fecskerakásu, amit fényképen is bemutatok.

A vastag tölgyfa talpakba "szöglábakat" ékeltek be, melyek a koszorúfákat tartották, arra feküdt rá a "mestergerenda", mi a padlás gerendázatát és a tetőt tartotta. A szöglábakat és az egyésfél-két méter távolságban beállított "köllincseket" támasztó oszlopokkal, a "gyámolító" fával mindkét oldalról kitámasztották és a közöket kevert agyaggal beverték. -A szekérrel hordott agyagot kb. ötöd-hatodrésnyi polyvával jól átgyúrták és a rövidre vágott behajlitott hegyü. háromágu vasvillával csomonként beverték. -A nők fateknőkben hordták a fal tövéhez az elkészített sarat, mit 3-4 férfi vert fel. A fal vastagsága 35-35 cm volt, melyből egy nap alatt kb. egy méter készült el magasságban. Az alig 25 cm. nagyságu ablaktokokat és a 80 cm. széles 180 magas ajtótokot előre állították be és a sarat hozzá verték.

A ház építését rendszerint áprilisban-májusban végezték, hogy nyáron jól kiszáradjon és ősszel tapasztották be, majd egy-két hét múlva meszelték. A tapasztáshoz simító deszkácskát is használtak, a mészbe kék követ /rézgálicot/ tettek, hogy az agyag sárga színét jobban elfedje, de a konyhát csak fehérfelekkel meszelték, mi nem kormosodott annyira.

A fecskerakásu házak tetőszerkezete szalufás volt, de a szélesebbeknél már széklábakat alkalmaztak, mit ferdén "srégen" raktak fel, formája nyerges, vagy konyttetős, amit rendszerint zsuppal fedtek be. - Tornácuk eredetileg nyitott volt, de az 1920-as években átépítve vagy az első szobát nagyobbították meg szélességében vele, vagy fél magasságig be-deszkázták a baromfiak ellen védve a már egész ajtós nyitott konyhát.

Községünkben még két-három fecskerakásu falu ház van, de azok is már átépítve és csak egyes faluk maradt meg eredetiben,

A "döngölt fal", ~~vagy~~ "vert fal", "sárfal".

A döngölt falu ház alapja már két, vagy három sornyi téglá, melynek két oldalán oszlopokat ástak a földbe, azokat pallódeszkával kibélelték és azok közzé verték, döngölték az előre elkészített sarat. Az agyagot törekkkel keverték és rétegenként vastagon meg is szorták ^{vele} ~~törekkkel~~. Az asszonyok fateknőkben hordták a sarat, a férfiak sulykokkal verték, döngölték a két deszka közzé. A döngölt fal ^{ba} már faanyagot nem építettek be, miért vastagabbra kellett építeni, de sok esetben egy-két sor téglával erősítették meg. - Itt is kész ablak és ajtótokokat helyeztek a falba, melyeket sárral körbe verték, s a kész falat ásóval simították, faragták.

A vastag fal kiszáradása még tovább tartott, így rendszerint csak az építést követő évben tapasztották és meszelték be.

Az 1920-as években már a tisztán sárból épült házak építése megszűnt de még 1950-ig is építettek kisebb házakat, melyeknek hátulsó fala sárfal volt. A nagyobb esőzésektől azok beáztak, bedőltek, s így lassan azok is át lettek építve; ma már csak tisztán téglaházakat építenek nálunk.

A téglaházakat előre elkészített terv alapján kőművesek építik, s a házak beosztása már előszobás rendszerű és a legújabbak fürdőszobával is rendelkeznek.

KADARKUTI RÉGI ÉPÍTKEZÉSEKRŐL

Répay Lajos

Valamikor még egybetartozó hatalmas dennai és lábodi erdőségek vet-
ték körül régi községünket, ahonnan építkezéshez [?]ingyen kapták a jobbá-
gyok uraságaiktól a fát. Ennélfogva nemcsak az első és második telepü-
lésben, de az 1860-as falurendezés után is, amikor azt vásárolni kellett
a fa volt a legolcsóbb építő anyag.

Minden régi háznak vastag tölgyfa gerendák képezték az alapját, amely
a fal alatt körbefutva mintegy talpát képezték annak, s amelytől kapták
a "talpasház" gyűjtőnevet, melyeket később fala után "borona", "zsilipes",
"sövényfalu" és "feszkerakásu" házaknak neveztek.

A legrégebbi típusu és a legegyszerűbb építmény a "borona falu" ház
volt, amelynek minden fala csak kérgétől meghántolt, teljesen kimunkálat-
lan gerendákból, a "boronákból" álltak. Ezek a vízszintesen egymásra ra-
kott gerendák sarkaiban és választófalánál egymásba voltak ékelve; vé-
gei a "gerezdek" a falakon kissé kívül értek egymást keresztezve.

Ablakai két $\frac{3}{4}$ - $\frac{3}{4}$ részben kivágott gerenda nyílásából adódtak,
tehát alig két tenyérnyi nagyságúak voltak. - Ajtaja szintén nagyon ala-
acsony volt, melyeknek szarfái a talpfába voltak beékelve. - A ház maga is
nagyon alacsony volt és mindössze egy, de legfeljebb két helységből állt
a konyhából és a kamrából, amelyeknek külön-külön szabadból nyíló bejá-
ratuk volt.

A régi anekdota szerint azért volt olyan kicsi és alacsony a ház,
mert nem adott rá több fát az uraság és az alacsony ajtón belépő jobb-
bágy meghajlásával még azt is állandóan köszöngette.

A helységek falát belül szalmatörökkel kevert agyaggal vastagon si-
mára tapasztották és bemeszelték. Kívül a por és a moha a gerendák héza-
gait lassan úgy eltömte, hogy a boronáknak csak a domborulata látszott
ki. - A tató szerkezete egyszerű szarufás sátozott volt. A falak legfel-
ső gerendáin feküdtek a szarufák, amelyek a koszorufába és egymásba vol-
tak csapolva és faékekkel rögzítve. A szarufákra verték fel a rudakat,
arra pedig a zsopot kötötték fel.

Ezeknek a házaknak még nem volt kéményük, így a konyha szabad tűzhe-
lyének füstje főleg a tetőn keresztül távozott, amit vastag koromréteg-
gel volt be annyira összetapasztva, hogy lebontásakor csak fejszével le-
hetett a zsupot szétverni. Ezt Béri Ferenc Fő utcai házána le-
bontásá-
nál láthattuk is.

Már sem községünkben, sem a szőlőhegyeken nincs boronafalu ház és a
legöregebb emberek sem emlékeznek már ittlevőkre, csak hallomásból, vagy
másvidékről ismerik azokat.

A ZSUPFEDÉS - ZSUPVERÉS

A zsup hosszú gabonaszalmából közel félőlnyi mennyiségű "tűjével" ösz-
szerakott, vagy elvágott "szalmababa" volt, amit "guzajjal", nyolc-
tíz
szállnyi megsodort szalmával kötöttek a rudakhoz.

A felkötést a legalsó rudon kezdték, hol a babát tövével lefele, kö-
zépén kötötték meg, azután "kettőzték" és "fordították". Így a középén
megkötött zsupköteg vastagabb vége hosszasan ereszként állt ki az alsó
rudról, a kifordítással a kötés jobban megfeszült és a baba kettéosz-
tott végei a felette lévő rudon szélesen elterültek. - A többi sorokat
tövével felfelé és csak egy "suknyira" / "arasznyira" a tövétől kötötték
meg, azután kettőzték, fordították és szélesen elfektetve kötötték meg.
A kötés sorrendjét betartva az előző zsup egyik ágát a rákövetkező ága
is lekötötte, ez volt a "csikózás". - A legfelső rudon és a sarokszarufá-
kon szegést, vagy "taréjzást" kötöttek, ami a már mindkét oldalon megkö-
tött babákra került fel: a szorosan tövénél megkötött babákat kettőztek
de fordítás nélkül a tető két oldalára fektetve az alatta lévő babán
keresztül szorosan a rudhoz kötötték. - Végül a kész tetőt "gerebennel"
lazán meghuzták, hogy jobb csurgása legyen és mogyoró, vagy fűz vesszővel
a taréjt beszótták erősítésnek.

A kettőzést "gicázásnak" és a csepegőt, az ereszt "kancának" is hív-
ták. - Szerszámnak csak bárdot, vagy nyeletlen rövid kaszát a szalmababa
tövének egyenes levágására és sulykolót az eresz csepegőjének egyenle-
tes leverésére használták.

NÁDFEDÉS

A nádfedésnél ritkább / 50-55 cm.távolságu/ a lécezés, amelyre a kévében feladogatott nádat az előre felvert deszkaegyenetőhöz eresztve 25-30 cm.vastagon elteregetve lecsapóvesszővel és dróttal erősítik fel a lécezéshez. A következő sorokat is tövével lefelé kötik fel, s minden sornál a nád végeit lapoccal egyenlő magasra verik fel.-A tető legfelső sorainál a két oldalí nádvégeit a gerincen áthajtják, a gerincre egy 8-10 cm.vastagságu dorongot fektetnek ,amit dróttal, vagy zsupszalma kötéllel a lécezéshez erősítenek;itt is használnak erősítésnek csapóvesszőt.-A nyeregtetős házak ^{végeit} fűzőire felszegezett deszkával védik a széltől.

A hűvösséget igénylő jégvermek, pincék és juhodályok fedését még napjainkban is náddal végzik.-Enner István Kadarkut Kossuth utca 74 számú lakos a mult hónapban Márffy-Visnyén egy 364 négyzetméter nagyságu juhodály tetőt fedett be náddal.

Évtizedek,vagy talán évszázadok fejlődése alatt a talpfákra épített házak gerenda falait bárdolt vastag deszkapallók váltották fel, amelyeket "zsilipes falu" házaknak neveztek.

Ezeknél a házaknál a talpfákba és a tetőt tartó koszorufákba függőleges sarok és elválasztó oszlopokat ékeltek be, amelyeknek a zsilipekhez hasonló vályuszerűen kivésett oldalaiba csusztatták be a durván kiácsolt vastag deszkapallókat, a "zsilipeket".-Ez a fal már kevesebb fát igényelt, kidolgozásánál fogva hézagmentesebb és ennél fogva melegebb volt, annál is inkább, mert már mindkét oldalán vastagon volt sárral betapasztva.

A tapasztáshoz használt agyagot apró galy-,vagy szalmatörökkel jól áttaposták és az előre "megbarkócazott"/sűrűn és szélesen bevagdalt / zsilipeket vastagon mindkét oldalán betapasztották.-A szálas agyag a behasogatott deszkán jól megtapadt és kiszáradása után se mált le, sőt meg sem repedezett.

A zsilipesfalu házaknak már rendszerint tornácuk is volt, ami a

ház bejárati oldalának a talpfák és a tető ereszének meghosszabbításából állt elő. Az eresz gerendáit a talpfákba ékelt és rendszerint díszesen faragott oszlopok tartották. - A vastag talpfák magasan kiálltak az udvar és az eresz szintjéből, s ezáltal ülőkének használták a "Székestó" dülöből behozott és kiszáritott zsombékkal. - Nemcsak az öregek pihenője, de a nyári vasárnapi tere-fere helye is ez volt.

A zsilipesfalú házak tetőszerkezete és fedése még a régi volt: sátor, esetleg nyeregtetős és zsupfedésű.

Községünkben már egyetlen zsilipesfalú ház sincs, tapasztatlan és fűrészelt deszkából készült szérű és egyéb melléképület még több található, de ezek már vasszeggel vannak rögzítve.

A 90 éves Bódis János bácsi/lakik Körmendi u. 23 szám alatt/ elbeszélése szerint apja sokszor reperálgatta a második szomszédjának zsilipesfalú házát, amelyet még a régi faluból hoztak oda a zsellér utcába. "Oszlopokat vert a meggörbült és sarkaiból kiugrott vastag pallók elé, hogy az összetapadt egész fal ki ne dőljön"

A XVIII. század végétől már vásárolni kellett az épületfát az urasági erdőkből, s emiatt a sok faanyagot igénylő tömör fából épült falak helyett a szegény paraszt kerítéséhez hasonló sövény fonással készítették el kis házát. - Ezek voltak a "sövényfalú" házak.

Alapnak még mindig vastag tölgyfa gerendákat használtak, de nemcsak sarok és elválasztó oszlopokkal, de azok közzé sűrűn, kb. 2 arasznyira vékony karókat ékeltek be a talpfák és a koszorúfákba, amelyet vízszintesen mogyoró, vagy fűzfavesszőkkel sűrűn befontak és a fal mindkét oldalát sárral vastagon betapasztották.

Ennek a falnak már kitámasztó oszlopai is voltak és a ház hosszanti két végén földbeágyazott vastag tölgyfagerendák tartották az egész házát átfogó mestergerendát, amelyen a tetőgerendák feküdtek.

Ezek a házak már rendszerint három helységből álltak: szobából, konyhából és kamrából, de mindháromnak a szabad tornácról volt a bejárata, hogy a konyha füstje a többi helységbe be ne jusson.

A 83 éves Farkas Ferencné /lakik Nagy utca 42.házban/mesélte, hogy még jól emlékszik a füstökonyhájukra, hol bizony a füst mindig csipte a szemét, pedig a konyhaajtó felső része állandóan nyitva volt. Ha a belső erdőből hozott fenyő, vagy egyéb puhafával tüzeltek még köhöggetett is a füst, sokkal jobb volt a dennai erdőből hozott tölgy, vagy bükkfa a tüzre. Szélcsendben is nagyon füstölt a szabad tüzhely, de ha az északi szél fujt a füst nem akart kimenni a konyhából, s még a tüzet is el kellett sokszor oltani emiatt.

A krumpli és a borsó/bab/ egy, esetleg másfél óra alatt megfőtt a tűz köré rakott cserepekben, ha sietették a főzést nagyobb tüzet raktak, de akkor vigyázni kellett, hogy ki ne fusson az étel. A kemencében már nem főztek-mint azelőtt-, de kenyér sütés után lángost, vagy "bubulytésztát" sütöttek, amit frissen tejfellel, túróval ettek.

Az állatok részére a kemence oldalánál láncon lógó üstben, vagy beépített katlanban főzték a krumplit és a tököt. A lógó üst állítható volt láncszemmel, vagy fogasfával alacsonyabbra, vagy magasabbra, ha lassabbra fogták a főzést.

Filótás Sándorné elbeszélése szerint a szabad tüzhely füstjét a padláson füstölésre is felhasználták. A szalufákat összekötő "kakasfákra" aggatták fel a szalonát és a hust, honnan csak hetek múlva hozták le a kamarába. A tehénturót a konyhafalába vert deszkán füstölték, de csak 3 napig.-A padláson a füst miatt szemes terményt nem tároltak, azokat a kamrában hombárban, esetleg több ládában tárolták.

A kemence parazsát szénvonóval a "hékü"-re vonták ki, s ha nem volt szükség rá beoltották és kukoricacsumából kötött nyeles pamattal tisztították le.

A konyhát a szabadtüzhely világította meg, de a vakablakban tartott zsir, vagy olajmécsessel világítottak rendszeresen. Ezek a "pipicsek" anyagukban és formában nagyon különböztek egymástól, de lényegében ugyanaz volt: az olajba érő "parkit", tépett rongydarab égető kanócként./Csak új parhét csikkot használtak, mert a mosott nem szívta az olajat, csak füstölt./

Községünkben már sövényfalú ház sincs, pedig ez a fal építése terjedt el a legjobban és maradt fent a legtovább, még kis melléképületeket ma is készítenek vele.

Hiteles adataink szerint a község legrégebbi zsidótemploma, az 1721-ben épült ref. templom, az 1800-as években használt katolikus kápolna, valamint mindkét iskola sövényfalú volt, Tehát nemcsak a szegény nép, de a közösségek is ezt az építkezési módot használták fel.

A "fecskerakású falu" ház építését Illés János 80 éves /lakik Nagy utca 1 szám alatt/ és pusztuló Vajda János 78 éves /Hodósi utca 27/ kadarkuti lakosok beszéltek el.

Kimért helyen a vastag tölgyfa talpakat vízszintesen elhelyezték, amelyekbe sarok és elválasztó oszlopokat ékeltek be, de azokat már "gyámitófával" támasztották ki mindkét oldalán. -Azonkívül 1-1 ésfél méterre függőleges támasztó oszlopokat is ékeltek a talpfákba és a koszorufákba, s ezeknek közeit verték be sárral.

A szekérrel hordott agyagot 1/5-1/6 annyi polyvával keverve vízzel jól átgyúrták és a rövidre vágott és behajlitott hegyü vasvillával a kis sárgombócokat a falba beverték. -A nők fateknőkben hordták a faltövéhez a sarat, amit 3-4 férfi vert fel. A fal vastagsága 40-50 cm. vastagságú volt, melyből naponta kb. egy métert készítenek el. Az alig 25-30 cm. nagyságú ablaktokot, és a 70-80 cm. széles és 180 cm. magas ajtótokot előre beállították és a sarat hozzáverték.

A ház építését április-májusban végezték, hogy a nyáron jól kiszáradjon és csak ősszel tapasztották és egy-két hétre meszelték be. A tapasztáshoz agyagos polyvás keveréket használtak, amit kézzel és deszkadarabbal simítottak el. -A mészbe kékkövet/rézgálicot/ kevertek, hogy az agyag sárga színét jobban elfedje, de a konyha falát csak fehérfölddel meszelték ki, ami nem kormosodott annyira mint a mész.

Tetőszerkezete szalufás, formája nyereg, vagy konyttető és zsuppal volt fedve. -A szélesebb házaknál már "srégen" rakott széklábat is használtak.

A "döngölt" fal, vagy "vertfal" agyagját törekkkel bekever-
ték és rétegenként vastagon meg is szorták vele.-Alapnak már 3-4 sor
téglát raktak az erősen ledöngölt földre, ezeknek két oldalára oszlo-
pokot ástak le a földbe. Az oszlopok tartották a deszkabélést, ami köz-
zé verték a sárfalat.

A jól előkészített agyagkeveréket az asszonyok fateknőkben hozták
a falbázisra, mit a férfiak sulykokkal döngölték, verték be. A fal vast-
agsága 40-50 centiméter is volt, melybe a kész ajtó és ablakokat
hozzáveréssel állították be. A kész falat ásóval lapáttal simára fa-
ragták és hosszú száradás után tapasztották és meszelték be.

Községünkben még sok vertfal van, melyeket lassan téglafallal pó-
tolnak. Építésük a második világháború után kb. a 30-as években szűnt
meg teljesen.

1720/23

Somogy Megyei Múzeum
NA-482
Néprajzi adattár

